

ปริทัศน์วรรณกรรม

ในการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการรับสารนิเทศทางการเกษตร ผู้วิจัยได้ศึกษา เนื้อหาครอบคลุมตามหัวข้อต่อไปนี้ ความหมายและการบริการสารนิเทศ กระบวนการติดต่อสื่อสาร องค์ประกอบของการติดต่อสื่อสาร. หลักสำคัญในการติดต่อสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กับงานส่งเสริมการเกษตร วิธีการส่งเสริมและเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตร การจัดตั้งหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร การส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของสารนิเทศและบริการสารนิเทศ

สารนิเทศเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง และตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Information ซึ่งหมายถึง ความรู้ ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ข้อมูล ตลอดจนความรู้ที่ได้จากการสำรวจ การศึกษาหรือการสอน ซึ่งได้มีการบันทึกไว้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในรูปของวัสดุตีพิมพ์ และวัสดุไม่ตีพิมพ์ (นงลักษณ์ ไม้หน่ายกิจ, 2526) จาก The ALA Glossary of Library and Information Science (1983) สารนิเทศ หมายถึง ความคิด ข้อเท็จจริง งานจินตนาการ ซึ่งได้มีการสื่อสารบันทึกตีพิมพ์เผยแพร่ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบใดก็ตาม

สารนิเทศจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาประเทศประการหนึ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์ สารนิเทศที่ถูกต้องรวดเร็วทันเหตุการณ์ช่วยให้เกิดความคิดริเริ่ม เพื่อการพัฒนาประเทศรวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติงานและการวางแผน/นโยบาย ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ (นงลักษณ์ไม้หน่ายกิจ, 2526)

บริการสารสนเทศ บริการข้อสนเทศ หรือบริการสนเทศ (Information Service) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน Carter V. Good (1959) อธิบายความหมายว่า เป็นกระบวนการหรือวิธีการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อให้ข้อเท็จจริงหรือเรื่องราว รายละเอียดต่าง ๆ

บริการสารสนเทศ เป็นบริการประเภทหนึ่งที่มีมุ่งเน้นในการจัดทำให้ผู้เข้าได้รับสารสนเทศ ที่ถูกต้องสมบูรณ์ และตรงกับความต้องการของผู้ใช้มากที่สุด บริการนี้ไม่ใช่การแนะนำหรือชี้ทางให้ผู้เข้าปฏิบัติตามค้นหาสารสนเทศ แต่เป็นบริการที่มีมุ่งให้ผู้เข้าได้รับผลิตผลขั้นสุดท้ายคือ สารสนเทศที่ผู้เข้าแสวงหา (นงลักษณ์ ไม้หนายกิจ, 2526) และในทัศนะของ Lester N. Dowling (1968) บริการสนเทศเป็นบริการที่รวบรวมข้อสนเทศทางการศึกษาและอาชีพ มีการจัดแสดงข้อสนเทศและนำเอาข้อสนเทศมาเข้าให้เป็นประโยชน์

สรุปได้ว่า บริการสารสนเทศ เป็นการบริการที่จัดทำให้ผู้รับสารสนเทศด้วยเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมเพื่อที่ผู้รับบริการสามารถที่จะนำมาเข้าให้เป็นประโยชน์

กระบวนการติดต่อสื่อสาร

การให้บริการสารสนเทศ เป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจ จูงใจ หรือมีอิทธิพลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การที่จะบรรลุความเข้าใจหรือจูงใจกันได้ต้องอาศัยการสื่อสาร Rogers (1973) ให้คำนิยามของกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งใช้กับงานวางแผนครอบครัว แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริการสารสนเทศได้ดังนี้ คือกระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร กล่าวคือ ผลที่เกิดขึ้นในตัวผู้รับสารอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของผู้รับสารก็ได้ ลักษณะการสื่อสารจะเป็นกระบวนการ ซึ่งหมายถึงการมีลักษณะต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้นและไม่มีจุดสิ้นสุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารจะเป็นการกระทำโต้ตอบกลับไปกลับมาระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารตลอดเวลา ผู้ส่งสารกลายเป็นผู้รับสาร และผู้รับสารกลายเป็นผู้ส่งสารในเวลาเดียวกัน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายส่งสารกับฝ่ายรับสาร ต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของบุคคลแต่ละฝ่าย โดยฝ่ายส่งสารมุ่ง (1) แจ้งให้ทราบ (2) ให้การศึกษา (3) สร้างความพอใจ ให้ความบันเทิง (4) เสนอและจูงใจ ส่วนฝ่ายรับสารมุ่ง (1) รับทราบ (2) ทักษะการศึกษา (3) เพิ่มความพอใจ (4) ตัดสินใจหรือลงมือปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อนำมาเปลี่ยนแปลงสิ่งที่พึงประสงค์ในตัวของผู้รับสาร โดยสารเปลี่ยนแปลงความรู้ทัศนคติ พฤติกรรม หรือเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารกับผู้รับสารอาจแตกต่างกัน ซึ่งทำให้ผู้รับสารมีปฏิกิริยาแตกต่างไปจากเจตนาของผู้ส่งสาร ยังผลให้การติดต่อสื่อสารไม่บรรลุตามเจตนารมณ์ ซึ่งจัดเป็นการล้มเหลวของการติดต่อสื่อสาร (Schramm, 1974)

การสื่อสารที่แท้จริงนั้น คือ การติดต่อสื่อสารที่ก่อให้เกิดการประสานสามัคคีกัน ความร่วมมือกัน และมีความเข้าใจตรงกันจนเป้าหมายบางอย่าง ทั้งนี้เพราะการสื่อสารของมนุษย์ คือการกระทำเพื่อการแบ่งปันสารนิเทศ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และจะนำไปสู่การตัดสินใจ และกระทำกิจกรรมที่ประสานสอดคล้องกัน (Cherry, 1978)

ในด้านความต้องการข่าวสาร เมื่อใดก็ตามที่คนเกิดความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าไร ความต้องการข่าวสารก็จะมีเพิ่มขึ้นเท่านั้น โดยแสวงหาข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานสี่ประการ คือ ต้องการรู้ในเหตุการณ์ ต้องการคำแนะนำในการปฏิบัติให้ถูกต้อง ต้องการข่าวสารเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง และต้องการข่าวสารเพื่อนำมาใช้ในการสนทนากับผู้อื่น (Alkin, 1973)

องค์ประกอบของการติดต่อสื่อสาร

การสื่อสาร มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ (วิทยา ดารงเกียรติศักดิ์, 2529)

1. ผู้ส่งข่าวสารหรือผู้สื่อสาร หรือผู้เป็นต้นข่าว ซึ่งอาจเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร หรือสถาบันก็ได้ มีวัตถุประสงค์จะสื่อความคิดความรู้สึกหรือข่าวสารไปยังผู้รับสาร
2. ข่าวสาร คือ เรื่องราว เนื้อหา สารที่ต้องการส่งไปยังผู้รับ ซึ่งอาจมีการเข้ารหัส เป็นสัญลักษณ์ หรือสัญญาณต่าง ๆ ที่สามารถสื่อความหมายหรือตีความเป็นที่เข้าใจกันได้ เช่น โดยการเขียนเป็นตัวอักษร รูปภาพ กิริยา ท่าทาง

3. ช่องทาง คือ วิธีทางที่จะนำข่าวสารไปยังผู้รับ หากไม่มีวิธีทางแห่งการสื่อสารแล้ว ข่าวสารก็ไม่สามารถไปถึงผู้รับได้ ช่องทางหรือวิธีทางการส่งข่าวสารมีให้เลือกมากมายหลายวิธี เช่น ทางเอกสารสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร การถ่ายภาพ เป็นต้น ผู้ส่งข่าวสารต้องมีความรู้ที่ผู้รับข่าวสารจะรับทางใด ถ้าส่งข่าวสารผิดช่องทางข่าวสารอาจไม่ถึงผู้รับก็ได้

4. ผู้รับข่าวสารหรือจุดหมายปลายทางของผู้ส่งข่าวสาร ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ได้ โดยผ่านระดับประสาทของผู้รับ คือ หู ตา จมูก ลิ้น และความรู้สึก จะรับสัญญาณแล้วถอดรหัสโดยระบบประสาทมันสมองของผู้รับแปลรหัสหรือถอดสัญญาณ เกิดความรู้ ความรู้สึก ความเข้าใจในข่าวสาร

องค์ประกอบทั้ง 4 นี้ ถือว่าเป็นองค์ประกอบหลัก เป็นที่ยอมรับในแวดวงของนักสื่อสารทั่วไป นักวิชาการบางท่านยังได้เสนอองค์ประกอบประการที่ 5 คือ ความเข้าใจหรือการตอบสนอง หมายความว่า นอกจากผู้รับจะได้ข่าวสารแล้ว จะต้องเกิดความเข้าใจ เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือพฤติกรรมตอบสนอง ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งด้วย ดังนั้น การสื่อสารจะได้ผลหรือไม่จึงอยู่ที่ผู้รับได้ตอบสนอง หรือมีปฏิกิริยาสะท้อนกลับซึ่งอาจแสดงออกในรูปของการตอบคำถาม กริยา ท่าทาง หรือการแสดงอื่น ๆ อันจะบ่งชี้ว่าผู้รับเกิดความรู้ความเข้าใจมากน้อยเพียงใด

ในการสื่อสารกันนั้นอาจมีสิ่งขวางกั้นรบกวน กระบวนการสื่อสารทำให้การสื่อสารขาดตอน หรือทำให้การสื่อสารดำเนินไปไม่สะดวกไม่ชัดเจน สิ่งรบกวนนี้อาจเป็นสิ่งรบกวนด้านกลไก เช่น มีเสียง มีคลื่นรบกวน ตัวอักษรไม่ชัดเจน เป็นต้น หรือสิ่งรบกวนด้านการใช้ภาษา ทำให้ไม่เข้าใจในข่าวสารเพราะอุปสรรคด้านภาษา

นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารอีกหลายสิ่ง ที่ทำให้การติดต่อสื่อสารโดยประสิทธิภาพหรือล้มเหลว ได้แก่ ภูมิหลังที่แตกต่างกันของผู้สื่อสาร ความแตกต่างกันทางด้านการศึกษา ความสนใจในข่าวสารที่แตกต่างกัน ความแตกต่างในปัจจัยต่าง ๆ เช่น วัย เพศ เผ่าพันธุ์ และชนชั้น สภาพแวดล้อมในช่วงเวลาที่ทำการสื่อสาร การขาดประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน การขาดโอกาสที่จะตอบโต้ซักถาม ผู้ส่งสารขาดทักษะในการสื่อสาร ผู้รับสารขาดทักษะในการรับสาร สารที่ปราศจากสาระ เป็นต้น (วิทยา ดารงเกียรติศักดิ์, 2529)

ฉะนั้น เพื่อให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จสมบูรณ์จำเป็นต้องจัดอุปสรรค หรือสิ่งรบกวนทั้งหมดสิ้นไป สิ่งที่มีบทบาทสำคัญอันจะบันดาลให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล ก็คือขอบเขตของความรู้) หรือพื้นฐานประสบการณ์ของผู้รับและผู้ส่งข่าวสาร ยิ่งผู้ส่งข่าวสารหรือผู้รับข่าวสารมีขอบเขตความรู้ หรือพื้นฐานประสบการณ์เหมือนกันมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งมีโอกาสประสบผลสำเร็จมากเพียงนั้น

หลักสำคัญในการติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารจะได้ผลเป็นที่เข้าใจกันและยอมรับสารนิเทศนั้น ย่อมต้องอาศัยหลักสำคัญ 7 ประการ ในการติดต่อสื่อสารซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการให้บริการสารนิเทศได้ ดังนี้คือ (Cutlip and Center, 1978)

1. ความเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารจะได้ผลนั้นต้องเริ่มต้นด้วยบรรยากาศแห่งความเชื่อถือ ใ้วางใจ ผู้รับต้องเชื่อถือผู้ให้ข่าวสารหรือแหล่งข่าว จึงจะมีความมั่นใจหรือเต็มใจรับฟังข่าวสารนั้น
2. ความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม (Context) การสื่อสารที่ดีต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมและสภาพสังคม เครื่องมือสื่อสารนั้นเป็นเพียงสิ่งประกอบแต่ความสำคัญอยู่ที่ท่าที ภาษา พฤติกรรมที่เหมาะสมกันกับสังคม วัฒนธรรมของหมู่ชน หรือสภาพแวดล้อมนั้น ๆ
3. เนื้อหาสาระ (Content) ข่าวสารที่ดีจะต้องมีความหมายสำหรับผู้รับ คือมีสาระประโยชน์แก่กลุ่มชนนั้น ๆ หรือมีสิ่งที่จะได้ผลประโยชน์ บางเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อชนกลุ่มหนึ่งมาก แต่อาจจะไม่มีสาระสำหรับคนบางกลุ่ม จึงต้องทำการพิจารณาจากกลุ่มชนเป้าหมายหากข่าวสารใดไร้ประโยชน์ หรือไม่ให้ผลตอบแทนอันน่าพึงพอใจ ผู้รับย่อมไม่สนใจข่าวสารนั้น
4. ความสม่ำเสมอต่อเนื่องกัน (Continuity and Consistency) การสื่อข่าวสารจะได้ผลต้องส่งบ่อย ๆ ติดต่อกัน หรือมีการซ้ำเพื่อเตือนความทรงจำ และมีความสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย ที่ยังคงตรงแน่นอน
5. ช่องทางข่าวสาร (Channels) ข่าวสารจะเผยแพร่ได้ดีต้องส่งให้ถูกช่องทางของการสื่อสารนั้น ๆ โดยมองหาวิถีทางที่เปิดรับข่าวสารที่จะส่ง และส่งให้ถูกช่อง

6. **ขีดความสามารถของผู้รับ (Capability of Audience)** การสื่อสารที่ถือว่าได้ผลนั้น ต้องทำให้ผู้รับข่าวสารใช้ความพยายามน้อยที่สุด ดังนั้น ในการสื่อสารต้องพิจารณาขีดความสามารถในการรับข่าวสารของผู้รับ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น นิสัย ความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษา เป็นต้น

7. **ความชัดเจน (Clarity)** ข่าวสารต้องง่าย ชัดเจน กระทัดรัด ใช้ภาษาที่ผู้รับเข้าใจ มีความมุ่งหมายเดียวอย่าให้คลุมเครือหรือมีความหมายหลายแง่

ในการติดต่อสื่อสารให้บริการสารสนเทศทางการเกษตร จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และประสบการณ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทั้งนี้เพื่อบรรลุความเข้าใจกันและนำไปสู่การตัดสินใจในการปฏิบัติต่อไป ถึงแม้ว่าการสื่อสารอาจมีอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารได้แก่ ความแตกต่างด้านการศึกษา ภูมิหลัง ประสบการณ์ หรือปัจจัยอื่น ๆ เช่น วัย เพศ เผ่าพันธุ์ และชนชั้น เป็นต้น ดังนั้นการติดต่อสื่อสารจะได้ผลดีจึงต้องพิจารณาหลักสำคัญในการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ ความเชื่อถือ ความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม เนื้อหาสาระ ความสม่ำเสมอต่อเนื่องกันของข่าวสาร ช่องทางข่าวสาร ขีดความสามารถของผู้รับ และความชัดเจนของข่าวสาร เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการพิจารณาในการสื่อสารให้เข้าใจและยอมรับสารสนเทศนั้น

สารสนเทศทางการเกษตร

ข่าวสารการเกษตร หมายถึง ข้อมูล ข่าวสาร ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การประมง ป่าไม้และการแปรรูปจากผลผลิตทางการเกษตรโดยวิธีการนำเสนอที่มีรูปแบบหลากหลาย อาทิ ข่าวสารคดี บทความ บทสัมภาษณ์ การรายงานพิเศษ ฯลฯ (ทานอง สิงคาลวณิช, 2536)

สารสนเทศทางการเกษตร คือ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ในทางการเกษตร ซึ่งมิใช่เฉพาะการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ แต่หมายถึงกิจกรรมหรือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร (ปัญญา หิรัญศรี และคนอื่น ๆ, 2520) ซึ่งสารสนเทศทางการเกษตรทางพืชสามารถแบ่งเนื้อหาได้ดังนี้

1. ด้านการผลิตทางการเกษตรได้แก่ ความรู้ในการปลูกพืช การบำรุงดูแลรักษา การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต

2. ด้านการจัดการไร่นา ได้แก่ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทุนและปัจจัย การผลิตทางการเกษตร การตลาดสินค้าเกษตร และกฎหมายเกี่ยวกับการเกษตร

3. ด้านคหกรรมศาสตร์ ได้แก่ การแปรรูปและการเก็บรักษามผลผลิตทางการเกษตร การถนอมอาหาร แลโภชนศึกษา

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กับงานส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ ในการส่งเสริม ถ่ายทอดความรู้วิชาการเกษตรแขนงต่าง ๆ และพัฒนาอาชีพการเกษตรอย่างเป็นระบบให้ สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เพื่อให้เกิดผลพัฒนาทั้งด้านเกษตร เศรษฐกิจ และสังคม

1. หน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตรมีอำนาจหน้าที่ เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก และเผยแพร่ วิชาการหรือความรู้ เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ให้ถึงตัวเกษตรกร เพื่อช่วยให้เกษตรกร สามารถเพิ่มผลผลิตในด้านการเกษตร ให้มีปริมาณและคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด และเพื่อให้มีตลาดสำหรับจำหน่ายผลผลิต ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้และฐานะดีขึ้น อันจะ เป็นการช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจโดยส่วนรวมให้มั่นคงยิ่งขึ้นด้วย กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ กำหนดภารกิจในการดำเนินงาน โดยประสานงานกับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ในการเผยแพร่ความรู้ทางการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง และป่าไม้ ในระดับพื้นที่ปฏิบัติการ รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนา การเกษตรทุก ๆ ด้าน กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์จึงเป็นตัวกลางในการนำวิทยากร จากสถาบันวิจัยหรือแหล่งความรู้ต่าง ๆ มาปรับปรุงและเผยแพร่แก่เกษตรกร และรับปัญหา จากเกษตรกรในพื้นที่มาพิจารณาแก้ไข และเสนอแนวคิดและโอกาสในการประกอบอาชีพแก่ เกษตรกรให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นสถาบันเกษตรกร อันได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวชนเกษตรกร และกลุ่มกิจกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มจัดตั้งขึ้นในระดับพื้นที่ หรือในระดับตำบล เพื่อมีส่วนร่วมในการพิจารณาใช้เทคโนโลยีการผลิต และเป็นฐานในการจำหน่าย และ กระจายรายได้อย่างยุติธรรม (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2534)

ดังนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรจึงเป็นต้นข้าว หรือผู้ส่งข่าวสารที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดสารนิเทศ ไปยังผู้รับสารคือเกษตรกร โดยมีช่องทางหรือวิธีการส่งสารนิเทศไปยังผู้รับสารโดยวิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ

2. วิธีการส่งเสริมและเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร นับว่าเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาการเกษตร เพราะเป็นผู้ผูกมัดใกล้ชิดกับเกษตรกร เป็นผู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และช่วยเกษตรกรแสวงหาความรู้ความชำนาญด้านวิชาชีพทางการเกษตร ช่วยเกษตรกรในการตัดสินใจเรื่องการลงทุน การเพาะปลูก ซื้อขาย ช่วยคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ

วิธีการส่งเสริมการเกษตรจึงเป็นช่องทางที่งานส่งเสริมจะเลือกใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลสูงจะต้องนำปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาพิจารณาว่าเหมาะสมเพียงไร เช่น ลักษณะของเนื้อหาวิชาสภาพของเกษตรกร พื้นที่ สถานการณ์ต่าง ๆ ปัญหาของเกษตรกร วิธีการส่งเสริมการเกษตรหรือการถ่ายทอดความรู้ เพื่อเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตรไปสู่บุคคลเป้าหมาย แบ่งวิธีออกเป็น 2 ประเภท คือ (วิจิตร อาวะกุล, 2527)

1. แบ่งโดยพิจารณาจากกลุ่มเป้าหมาย

1.1 วิธีการส่งเสริมรายบุคคล ประกอบด้วย

- การเยี่ยมเยียนถึงบ้านหรือไร่นา
- การติดต่อที่สำนักงาน
- การติดต่อทางจดหมาย
- การติดต่อทางโทรศัพท์

1.2 วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม ประกอบด้วย

- การสาธิต มีการสาธิตวิธี การสาธิตผล เช่นการสาธิตวิธีการทำปุ๋ยหมัก นอกจากนี้ยังมีการจัดงานวันสาธิต เช่น งานวันสาธิตป้องกันกำจัดศัตรูพืช งานสาธิตการป้องกันกำจัดวัชพืช เป็นต้น
- การประชุม การบรรยาย การอภิปรายกลุ่ม การอภิปรายเป็นคณะ การประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่น การบรรยายเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปผลผลิตเกษตรกร การประชุมวางแผนแก้ไขปัญหาตลาดผลไม้ การสัมมนาเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จเรื่องการจัดการฟาร์มเกษตรผสมผสาน ระดับภาค เป็นต้น

- การจัดทัศนศึกษา เช่น นำเกษตรกรไปทัศนศึกษางานวัน
ประกวดผลไม้ประจำปีของจังหวัด

1.3 วิธีการส่งเสริมมวลชน

- รายการวิทยุกระจายเสียง ได้แก่ การจัดรายการทางการ
เกษตรของสถานีวิทยุต่าง ๆ เช่น ข่าวเกษตรสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย จ. ชลบุรี รายการ
พูดจาประสาธนะของ สถานีวิทยุ อสมท. วิทยุ และรายการศูนย์ข่าวชลบุรี สถานีวิทยุเพื่อการ
เกษตรคลื่น 1386 กิโลเฮิร์ต

- รายการโทรทัศน์ ได้แก่ รายการทางการเกษตรตามสถานี
โทรทัศน์เช่น รายการตลาดเกษตรของช่อง 5 ข่าวเกษตรกรของช่อง 7 ดันไม้ใบหญ้าภาค
รับอรุณของช่อง 9 รายการไม่ลองไม่รู้ของช่อง 9 เป็นต้น

- สิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ เอกสารเผยแพร่ แผ่นพับ แผ่นโฆษณา
และวารสารทางการเกษตร เช่น เคหการเกษตร ผลิตโดยห้างหุ้นส่วนจำกัดมิตรเกษตรการ
ตลาดและโฆษณาฯ มติชนบทฉบับเทคโนโลยีชาวบ้าน ผลิตโดยบริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) และ
เมืองเกษตร ผลิตโดยบริษัทไฟว์อิกิเตอร์ จำกัด รวมถึงบทความทางการเกษตรในหนังสือพิมพ์
เช่น หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ไทยรัฐ มติชน เป็นต้น

- การจัดนิทรรศการ เช่น นิทรรศการผลิตภัณฑ์น้ำปลา นิทรรศการ
เรื่องกล้วยเพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม นิทรรศการสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาค

- การประกวด เช่น ประกวดการคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นระดับ
ภาค งานวันประกวดผลไม้ประจำปีของจังหวัด เป็นต้น

- การรณรงค์ เช่น สืบค้นหาแข่งขันการพินาศพญา การจัดงานวัน
รณรงค์ป้องกันกำจัดวัชพืช เป็นต้น

2. แบ่งโดยวิธีพิจารณาจากรูปแบบของสื่อที่ใช้

2.1 ประเภทสื่อคำพูดเช่น การพูดทั่ว ๆ ไป การสนทนา การปราศรัย
การพูดโทรศัพท์ การอภิปราย การประชุม ข่าวลือ การบรรยาย การสอบถาม ฯลฯ

2.2 ประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นปลิว แผ่นพับ จดหมายเวียน
เอกสารเผยแพร่ หนังสือ แผ่นโฆษณา นิตยสาร คู่มือ รายงาน เป็นต้น

2.3 ประเภทสื่อทัศนศึกษา เช่น วิทยุโทรทัศน์ ภาพถ่าย สไลด์
ภาพยนตร์ แผ่นเสียง แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพ เครื่องขยายเสียง เป็นต้น

2.4 ประเภทกิจกรรม เช่น การอบรมวิชาชีพ การประกวด การรณรงค์ในเรื่องต่าง ๆ การจัดงานส่งเสริม การแข่งขัน การสัมมนา มหกรรมบันเทิง การออกเยี่ยมเยียนพบปะประชาชน การนำสื่อมวลชน ชมกิจกรรม การสอน การจัดตั้งกลุ่ม เป็นต้น

3. การจัดตั้งหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร

วัตถุประสงค์

หมู่บ้านหลักส่งเสริมการเกษตร คือ หมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการส่งเสริมการเกษตร มีจุดมุ่งหมายให้เป็นแหล่งรับบริการความรู้ทางวิชาการ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสม จากหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุน โดยดำเนินการจัดกิจกรรมด้านการเกษตรและด้านอื่น ๆ ภายในหมู่บ้านให้ดีขึ้น ผสมผสานกิจกรรมต่าง ๆ และดำเนินการส่งเสริมการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดผลที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านเกษตร เศรษฐกิจ และสังคม และนำผลจากการส่งเสริมขยาย กระจายไปสู่หมู่บ้านข้างเคียงและหมู่บ้านอื่น ๆ ตามความเหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละท้องถิ่น กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านหลักส่งเสริมการเกษตรมาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2524 และได้ขยายจำนวนหมู่บ้านมากขึ้นให้สอดคล้องกับการพัฒนาการเกษตรที่เพิ่มขึ้นทุกปี (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2526)

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร

1. เพื่อเป็นการกระตุ้นและเร่งเร้าให้หมู่บ้านมีการแข่งขันกัน พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเกษตร
2. เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรให้ดีขึ้นโดยนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น
3. เพื่อเผยแพร่ผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรของแต่ละจังหวัดแก่สาธารณชนทั่วไป

การดำเนินงานการคัดเลือก

หมู่บ้านหลักส่งเสริมการเกษตรเป็นแกนนำในการส่งเสริม และเป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการกระจายความรู้ทางการเกษตรไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง ฉะนั้นจึงมีความจำเป็น

อย่างยิ่ง ในการประกวดกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรในหมู่บ้านหลัก เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการรวมแรงรวมใจในการพัฒนาหมู่บ้านของตน ในอันที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอีกชั้นหนึ่ง และเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ รวมถึงการสร้างศรัทธาให้เป็นที่ยอมรับของเกษตรกรทั่วไปด้วย การคัดเลือกหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร มีการคัดเลือกในระดับต่าง ๆ ดังนี้

ระดับอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอทำการคัดเลือกหมู่บ้าน ที่มีกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรดีเด่นจำนวน 1 หมู่บ้าน แล้วส่งเข้าประกวดในระดับจังหวัดต่อไป โดยสำนักงานเกษตรอำเภอจะต้องแนบใบสมัครตามแบบฟอร์มของกรมส่งเสริมการเกษตร พร้อมเอกสารและรูปภาพแสดงผลงานดีเด่นของหมู่บ้าน ส่งให้แก่สำนักงานเกษตรจังหวัด ภายในเดือนมีนาคมของปีที่จะจัดประกวด

ระดับจังหวัด จังหวัดที่จะดำเนินการประกวดกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรในหมู่บ้านหลักนั้น จะต้องมีการคัดเลือกหมู่บ้านหลักส่งเข้าประกวดไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนอำเภอหรือกิ่งอำเภอของจังหวัด โดยผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการตัดสินการประกวดระดับจังหวัด ทำหน้าที่พิจารณาผลงานของหมู่บ้านในแต่ละอำเภอส่งเข้าประกวด และคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านที่มีกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรดีเด่นระดับจังหวัด และส่งผลการประกวดพร้อมสรุปผลงานของหมู่บ้านที่ชนะการประกวดให้กรมส่งเสริมการเกษตร ภายใน 15 กรกฎาคมของปีที่จะดำเนินการประกวด

อนึ่ง หมู่บ้านที่ชนะเลิศการประกวด 2 ปีซ้อนติดต่อกัน ถือว่าเป็นหมู่บ้านมาตรฐานไม่มีสิทธิ์เข้าประกวดอีกในปีต่อไปเป็นเวลา 1 ปี เมื่อครบกำหนดแล้วจึงมีสิทธิ์เข้าประกวดได้

หลักเกณฑ์การให้คะแนนหมู่บ้านที่ส่งเข้าประกวดพิจารณาเรื่องต่อไปนี้

1. ความสามารถในการพัฒนาด้านการเกษตร เช่น การเพิ่มผลผลิตโดยการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม การทำการเกษตรแบบกระจายรายได้และลดความเสี่ยง การจัดไร่นาสวนผสม การจัดระบบการปลูกพืช การทำการเกษตรให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ความพร้อมของเกษตรกร และความต้องการของตลาด เป็นต้น

2. กิจกรรมการประกวดสถาบันเกษตรกร พิจารณาให้คะแนนจากผลการประกวดของกรมส่งเสริมการเกษตรในรอบปีที่ผ่านมา โดยให้คะแนนในแต่ละกิจกรรมประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

- 2.1 การประกวดกลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มกิจกรรมที่มีผลงานดีเด่นระดับจังหวัด
- 2.2 การประกวดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีผลงานดีเด่น ระดับจังหวัด
- 2.3 การประกวดกลุ่มยุวเกษตรกรที่มีผลงานดีเด่นระดับจังหวัด
3. ความร่วมมือของเกษตรกรผู้นำในการจัดทำโครงการ และการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรในหมู่บ้าน
4. การให้ความร่วมมือของคณะกรรมการหมู่บ้าน ในการรวบรวมความต้องการ และจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านเสนอสภาตำบล
5. ความสามารถของหมู่บ้านหลักในการเป็นแกนนำกระจายความรู้ต่าง ๆ ไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง
 - 5.1 การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ไปสู่มหาวิทยาลัยโดยวิธีต่าง ๆ เช่น การจัดสาริต การจัดฝึกอบรม หอกระจายข่าว การทัศนศึกษา จากหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นต้น
 - 5.2 การพัฒนาหมู่บ้านใกล้เคียงด้านการเกษตร การดำเนินงานสถาบันเกษตรกรและอื่น ๆ
6. ความสามารถในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ได้แก่
 - 6.1 ด้านการพัฒนาชุมชน เช่น มีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ดี การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีผู้ที่สามารถแก้ปัญหาของหมู่บ้าน มีอาสาสมัครพัฒนาท้องถิ่น มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสังคมที่มั่นคง เป็นต้น
 - 6.2 ด้านสาธารณสุข เช่น งานสุขาภิบาล ได้แก่ มีน้ำดื่มที่สะอาด มีส่วนที่อุกสุขาภิบาล ความสะอาดถูกสุขลักษณะของบ้านเรือน เป็นต้น ภาวะโภชนาการของประชาชนในหมู่บ้าน อนามัยแม่และเด็ก การวางแผนครอบครัว การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันโรคเด็กอายุ 0-1 ปี กองทุนพัฒนาสาธารณสุขหมู่บ้าน กิจกรรมต่าง ๆ ของอาสาสมัครสาธารณสุขทุกประเภท เป็นต้น

6.3 ด้านการศึกษา เช่น มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน โครงการ
รณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือ เป็นต้น

6.4 ด้านอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

รางวัลสำหรับหมู่บ้านหลักที่ชนะการประกวดระดับจังหวัด รวม 73 จังหวัด
จังหวัดละ 1 รางวัล โดยหมู่บ้านที่ชนะการประกวดจะได้รับเงินสด 5,000 บาท พร้อม
ประกาศนียบัตร 1 ฉบับ

4. การส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออก

สภาพทั่วไป

ภาคตะวันออก แบ่งเขตการปกครองและบริหารงานราชการตามพระราช
กฤษฎีกาการแบ่งส่วนราชการกอง กรมส่งเสริมการเกษตร ออกเป็น 9 จังหวัดคือ นครนายก
ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด มีเนื้อที่
ทั้งหมด 24,144,505 ไร่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2537) สภาพภูมิประเทศของภาค
ตะวันออกมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาเทือกเขาสูง ที่ราบแคบตอนบน และที่ราบตามชายฝั่ง
ทะเล สำหรับที่ราบตามชายฝั่งทะเล ได้แก่ บริเวณจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด
ซึ่งเขตนี้มีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างจากเขตอื่นของประเทศ มีดินแดนที่อยู่ใกล้ทะเล มีขอบฝั่ง
ทะเลเป็นระยะยาวติดต่อกับอ่าวไทย นอกจากนี้ยังมีเทือกเขาบรรทัดอยู่ด้านตะวันออกเป็น
เทือกเขาที่กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทย และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนกัมพูชา มีแม่น้ำ
สายสำคัญไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำระยอง แม่น้ำเวฬุ แม่น้ำประแส แม่น้ำจันทบุรี และคลองใหญ่
(สถาบันวิจัยการท่าเรือ, 2535) และเป็นภาคที่มีระบบการคมนาคมทั้งทางรถยนต์ รถไฟ
และทางน้ำ ที่สามารถติดต่อและขนส่งสินค้า ทั้งในด้านเกษตรและอุตสาหกรรมได้สะดวก
รวดเร็ว จึงเป็นเขตที่เกษตรกรมีรายได้สูงจากพืชและสัตว์แล้ว และรายได้อื่น ๆ เมื่อเปรียบ
เทียบกับเขตอื่น ๆ เนื่องจากเป็นเขตที่มีการพัฒนาพื้นที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว
เที่ยวค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ทั้ง 4 จังหวัด ถือว่าเป็นพื้นที่เขตเกษตรเศรษฐกิจเดียวกัน
จึงมีระบบการปลูกพืชที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ การปลูกไม้ผลและยางพารา

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรใน 4 จังหวัดภาคตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด มีอยู่หลายหน่วยงานที่ให้ความร่วมมือด้วยกัน ได้แก่ พัฒนาการในกระทรวงมหาดไทย ข้าราชการของกระทรวงศึกษาธิการ และมูลนิธิ สมาคม บริษัท ร้านค้า ที่มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่จะแนะนำการใช้ผลิตภัณฑ์อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะหน่วยงานสำคัญ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออก จังหวัดระยอง ศูนย์วิจัยพืชไร่ระยอง ศูนย์วิจัยพืชสวนจันทบุรี ศูนย์พัฒนาประมงทะเลฝั่งตะวันออก จังหวัดระยอง ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 19 ชลบุรี เป็นต้น และยังมีแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรอยู่ในแต่ละจังหวัด ได้แก่ ห้องสมุดประจำหน่วยงานการเกษตรต่าง ๆ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์เกษตรประจำตำบล รวมถึงแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรที่เป็นสื่อบุคคลและสื่อมวลชน

หมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร

ใน 4 จังหวัดภาคตะวันออก ได้จัดประกวดกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรในหมู่บ้านหลัก เพื่อสนองนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตรในการพัฒนาการเกษตรโดยการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เหมาะสมให้กับเกษตรกรในหมู่บ้าน ตลอดจนให้เป็นแหล่งรับความรู้และกระจายสารนิเทศให้แก่หมู่บ้านใกล้เคียง โดยดำเนินงานถ่ายทอดความรู้วิชาการใหม่ ๆ ผ่านองค์กรในท้องถิ่นโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรกรการเกษตรต่าง ๆ ดังเช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตร ซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถนำการเปลี่ยนแปลงในครอบครัวและหารายได้เสริมนอกภาคเกษตรจากความสำเร็จในการแปรรูป ถนอมอาหาร ศิลปประดิษฐ์ และอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น กลุ่มแม่บ้านนพเกล้าสามัคคี อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, กลุ่มแม่บ้านทอเสื่อกก อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี, กลุ่มแม่บ้านทอผ้าปลา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น กลุ่มเกษตรกรการเกษตรจึงมีบทบาทหนึ่งส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการส่งเสริมการเกษตร ในปี พ.ศ. 2536 มีหมู่บ้านหลักเพื่อการส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ ของ 4 จังหวัดภาคตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ทั้งหมด 26 หมู่บ้าน (ภาคผนวก ก.)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศไทย

ในประเทศไทยมีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการรับสารนิเทศทางการเกษตรทั้งหมด 18 งานนักได้เป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. การเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตร มีงานวิจัย 3 เรื่องดังนี้

ประภา ถาวรยิ่ง (2523) ศึกษาเรื่องการใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย, บุษพา มงคลศิลป์ (2524) ศึกษาเรื่องการใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย และเบญจมาศ ปรีวัฒน์ศักดิ์ (2526) ศึกษาเรื่องประสิทธิภาพในการใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเกษตรตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา ปรากฏผลสอดคล้องกันว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมใช้วิธีการส่งเสริม 2 วิธีขึ้นไปร่วมกัน โดยส่วนใหญ่นักใช้การเยี่ยมเยียนเกษตรกรที่บ้านและไร่นา รองลงมาได้แก่การทบทวนแปลงสาธิต การประชุมกลุ่มการแจกเอกสารเผยแพร่ การแสดง นิทรรศการ เป็นต้น

2. การรับสารนิเทศทางการเกษตร มีงานวิจัย 15 เรื่อง คือ

2.1 การศึกษาสารนิเทศทางการเกษตรที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชน มีงานวิจัย 3 เรื่องได้แก่

เฉลิม สังฆพรหม (2507) ศึกษาเรื่อง การเผยแพร่ข่าวสารความรู้การเกษตรทางหนังสือพิมพ์ "กสิกร" โดยวิธีส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์ไปยังผู้เป็นสมาชิกหนังสือพิมพ์ "กสิกร" โดยแทรกไปกับหน้าหนังสือพิมพ์กสิกร เล่มที่ 6 ปีที่ 37 พ.ศ. 2507 ผลการศึกษา พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ รองลงมาได้แก่ เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากข่าวสารมาก ได้ความรู้เพิ่มขึ้นมาก และนำข่าวสารจากการอ่านนั้นไปใช้ประโยชน์ได้มาก

อานวย นวลละออง (2508) ศึกษาการเผยแพร่ความรู้ทางเกษตรจากหนังสือพิมพ์รายวันบางฉบับที่ตีพิมพ์ออกจำหน่ายในจังหวัดพระนคร โดยการสุ่มตัวอย่างเรื่อง ที่ลงตีพิมพ์สัปดาห์ละ 3 วัน ในระยะเวลา 3 เดือน และจำแนกข่าวสารการเกษตรเป็น 3 ประเภท คือ (1) ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทวิชาการ (2) ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภททั่วไป (3) ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทเศรษฐกิจการเกษตร

ผลการวิเคราะห์ที่เนื้อหาปรากฏว่า การตีพิมพ์ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทวิชาการ มีน้อยกว่าอีก 2 ประเภท ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทเศรษฐกิจการเกษตรมีมากที่สุด ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทวิชาการและประเภททั่วไป ส่วนใหญ่เป็นบทความทางพืชไร่ พืชไร๋ รองลงมาคือเรื่องอุตสาหกรรมทางการเกษตร ส่วนเรื่องเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์และการป่าไม้มีน้อยมาก ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทเศรษฐกิจการเกษตร ส่วนใหญ่ได้แก่ การซื้อขายผลผลิตทางพืชไร่ และความเคลื่อนไหวของราคาสินค้าทางการเกษตร แหล่งข่าวทั้ง 3 ประเภท ส่วนใหญ่ได้มาจากพระราชกฤษฎีกาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรของประเทศ นอกจากนี้ยังสรุปผลได้ว่า การตีพิมพ์ข่าวความรู้ทางการเกษตร เพื่อเผยแพร่ความรู้ไปยังเกษตรกรและผู้สนใจทางการเกษตรโดยหนังสือพิมพ์ยังมีน้อยมาก หนังสือพิมพ์ไม่กี่ฉบับที่ตีพิมพ์บทความความรู้ทางการเกษตรเป็นประจำ และหนังสือพิมพ์บางฉบับไม่ตีพิมพ์ข่าวหรือบทความทางการเกษตรเลย

พจนาลัย สิละยูวะ (2531) ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการรับข่าวสารของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ข่าวเกษตร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนทั่วไป และพฤติกรรมการอ่านหนังสือพิมพ์ข่าวเกษตร เพื่อทราบแหล่งข้อมูลทางการเกษตรและเพื่อสำรวจความคิดเห็นและความต้องการ ที่มีต่อรูปแบบของหนังสือพิมพ์ข่าวเกษตร ผลการวิจัยปรากฏว่า วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชน ที่ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ข่าวเกษตรเปิดรับน้อยที่สุด รายการที่ชอบทั้งคือรายการข่าวและรายการเพื่อการเกษตร แหล่งข่าวสารข้อมูลหลักทางการเกษตรได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้อ่านเห็นว่า หนังสือพิมพ์ข่าวเกษตรที่จัดทำอยู่มีขนาด ปริมาณ เนื้อหาสาระ ขนาดของตัวอักษร และภาพประกอบ โดยส่วนรวมเหมาะสมดีแล้ว

2.2 การรับสารนิเทศทางการเกษตรจากสื่อประเภทต่าง ๆ มีงานวิจัย 12 เรื่องได้แก่

สุวรรณ บัวทอง (2514) ศึกษาทัศนคติต่อการยอมรับของใหม่ และลักษณะการยอมรับของชาวนาในจังหวัดขอนแก่น

เกสรินทร์ สุทธิไสย (2520) ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารในชนบทเฉพาะอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

พร เรศานนท์ (2520) ศึกษาเรื่องปัญหาและความต้องการของเกษตรกรที่รับฟังรายการของสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วีรวรรณ กาญจนรังสี (2520) ศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับข้าวพันธุ์ปรับปรุงใหม่ของเกษตรกร ในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ถาวร เสถียร (2521) ศึกษาการแสวงหาความรู้ทางการเกษตรเพื่อประกอบอาชีพของเกษตรกร ตำบลลี้จัน อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2523) ท้าวจัยเรื่องการใช้และแสวงหาสารนิเทศของเกษตรกร อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี

ยุพดี ชัยภักดี (2523) ศึกษาบทบาทของสื่อที่มีต่อการยอมรับฝ้ายพันธุ์ใหม่ของสมาชิกนิคมสร้างตนเองลำทะลวง จังหวัดนครราชสีมา

พรพิมล วรดิถ (2524) ศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารที่มีผลต่อการปลูกกาแฟของเกษตรกร ในท้องที่กิ่งอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร

วัลภา อยู่ทอง (2525) ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกรรายได้น้อยของจังหวัดลำปางและสกลนคร : เน้นหนักที่เป็นต้นตอที่เป็นวิฤและสิ่งพิมพ์

ประคอง เอี่ยมสำอางค์ (2526) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านการเกษตรกับผลผลิตข้าวต่อไร่ของชาวนาในเขตชลประทาน อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

ทวีศักดิ์ สุวรรณสินธุ์ (2527) ศึกษาเรื่องสื่อที่เหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้แผนใหม่ทางการเกษตรเพื่อประกอบอาชีพของเกษตรกร อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมควร กวียะ (2528) ศึกษานิสัยการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชุมชนไทย

งานวิจัยข้างต้นปรากฏผลที่เกี่ยวข้องกับการรับสารนิเทศทางการเกษตรของเกษตรกรจากสื่อประเภทต่าง ๆ ดังนี้

ด้านวัตถุประสงค์ในการรับสารนิเทศ ถาวร เสถียร พบว่า วัตถุประสงค์ของการแสวงหาความรู้ทางการเกษตรของเกษตรกรเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ต้องการนำความรู้ไปปรับปรุงเทคนิคการผลิต ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อทราบวิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าว ต้องการทราบวิธีใช้เครื่องทุ่นแรง เพื่อนำมาเผยแพร่ต่อ และอยากทราบการแก้ปัญหาที่ถูกต้องหลักวิชา

ด้านวิธีการรับสารนิเทศโดยใช้สื่อประเภทต่าง ๆ

งานวิจัยที่ปรากฏผลสอดคล้องกันว่า เกษตรกรรับสารนิเทศจากสื่อประเภทวิทยุมากที่สุด มีในงานวิจัย 2 เรื่องคือ

ถาวร เสถียร พบว่า แหล่งที่เกษตรกรแสวงหาความรู้ทางการเกษตรตามลำดับ ได้แก่ วิทยุ เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของรัฐ เอกสารคำแนะนำทางการเกษตร หนังสือพิมพ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เช่นเดียวกับ สมควร กวียะ พบว่า กลุ่มผู้ยอมรับเทคโนโลยีที่ใช้บริการสื่อมวลชนมีใช้วิทยุมากที่สุด รองลงมาเป็นการใช้สิ่งพิมพ์ซึ่งใช้เอกสารคำแนะนำเรื่องการเกษตรมากที่สุด และใช้บทความทางเกษตรจากหนังสือพิมพ์ตามลำดับ และใช้โทรทัศน์น้อยที่สุด ในการรับสื่อของเกษตรกรพบว่า ลักษณะการทำงานของเกษตรกรได้เอื้ออำนวยความสะดวกให้รับฟังรายการวิทยุพร้อม ๆ กับการทำงานได้มาก เกษตรกรจึงใช้เวลาเท่าที่โอกาสอำนวยความสะดวกรับฟังรายการวิทยุแล้วแต่สะดวก และพบว่าเกษตรกรไม่นิยมฟังรายการวิทยุหลังเวลา 21.00 น.

งานวิจัยที่ปรากฏผลสอดคล้องกันว่า เกษตรกรรับสารนิเทศทางการเกษตรจากสื่อประเภทบุคคลมากที่สุด มีงานวิจัย 10 เรื่อง ต่อไปนี้

เกศรินทร์ สุทธิไสย พบว่าประชาชนในชนบทใช้สื่อบุคคลในการรับทราบข่าวสารด้านการเกษตรมากที่สุด

ประภาวดี สิบสนธิ พบว่า เกษตรกรใช้แหล่งสารนิเทศบุคคลมากกว่าแหล่งประเภทอื่น ๆ ในการแสวงหาสารนิเทศสิ่งที่เกษตรกรคำนึงถึงมากที่สุด คือคำตอบที่ได้รับต้องรู้เรื่องเข้าใจง่าย เรื่องเงินค่าใช้จ่ายขึ้นอยู่กับความสำคัญและความรีบด่วนของเรื่อง

สุวรรณ บัวทวน พบว่าแหล่งข่าวที่ให้ข่าวเกี่ยวกับของใหม่ที่สำคัญของชาวนามาจากตัวบุคคล ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และผู้นำภายในท้องถิ่น เพื่อนบ้านเป็นแหล่งข่าวที่สำคัญมากของชาวนาประเภทที่ใหม่มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร และการที่ชาวนายอมรับการใช้ของใหม่ ก็มาจากคำแนะนำของบุคคลเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่

วีรวรรณ กาญจนรังสี พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ทราบว่า มีพันธุ์ข้าวที่รัฐบาลส่งเสริมอยู่ โดยได้รับความรู้จากเพื่อนบ้านมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ วิทยุ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ตามลำดับ

ยุพดี ชัยภักดี พบว่า สื่อบุคคล มีบทบาทในการยอมรับมากที่สุด รองลงมาคือ สื่อการประชุม สื่อมวลชน และสื่อการทำไร้สาธิต ตามลำดับ ผู้ยอมรับทั้งเร็วและช้า มีการเปิดรับสื่อบุคคลมากกว่าสื่อมวลชน

พรพิมล วรดิลก พบว่า การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ มีผลต่อการยอมรับแตกต่างกัน โดยสื่อบุคคลมีผลมากที่สุด รองลงมาคือสื่อเฉพาะกิจ ส่วนสื่อมวลชนไม่มีผลต่อการยอมรับเลย

ประคอง เขี่ยมสาอางค์ พบว่า สื่อระหว่างบุคคลมีอิทธิพลต่อผลผลิตข่าวต่อไรมากกว่าสื่อมวลชน

ทวีศักดิ์ สุวรรณสินธุ์ พบว่า สื่อบุคคล การสาธิตประกอบ เป็นสื่อที่ดีที่สุดเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรไปสู่เกษตรกร จากความคิดเห็นของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรเรียนรู้ได้ดีที่สุดเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยจากสื่อต่อไปนี้คือ สื่อบุคคล ของจริง เอกสารเผยแพร่ การสาธิตประกอบ และทัศนศึกษาดูงาน ส่วนสื่อที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯช่วยที่สุดคือสื่อบุคคล

ส่วนงานวิจัยที่ปรากฏผลคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับการรับสารนิเทศจากการอ่านนั้น ประภาวดี สิบสนธิ์ พบว่า เกษตรกรจำนวนมากกว่าครึ่งไม่คอยได้อ่านสารนิเทศทางการเกษตร และที่ไม่ได้อ่านไม่ได้หมายความว่าไม่ต้องการรู้ แต่มีสาเหตุจากเวลาที่มี หรือความสามารถในการอ่านจำกัด แหล่งที่ใช้ในการแสวงหาสารนิเทศทางการเกษตรขึ้นอยู่กับเรื่องที่ต้องการ

การวิจัยในต่างประเทศ

งานวิจัยการรับสารนิเทศทางการเกษตรในต่างประเทศมีผู้ศึกษา 7 เรื่องดังนี้

1. การเผยแพร่สารนิเทศของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีงานวิจัย 1

เรื่อง คือ

งานวิจัยของ Richardson และ Mustian(1968) เรื่องความพึงพอใจในวิธีการรับสารนิเทศของกลุ่มเกษตรกรจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยส่งแบบสอบถามแก่เกษตรกร จำนวน 702 คน ในมลรัฐ North Carolina ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลปรากฏ

ว่า วิธีการสื่อสารที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรใช้ในการเผยแพร่สารนิเทศแก่เกษตรกรและได้รับการยอมรับมากที่สุด คือเผยแพร่สารนิเทศในรูปแบบจดหมายข่าว การประชุม การเยี่ยมชม และสอบถามทางโทรศัพท์ ส่วนการรับสารนิเทศของเกษตรกรโดยใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ยังไม่ใช้กันน้อย เช่น การประชุมทางไกล วิทยุทัศน์ เทปดัดแปลง ผลของการใช้สื่อขึ้นอยู่กับความเฉพาะของกลุ่ม เช่น กลุ่มพืชไร่ พืชสวน ยาสูบ วัฒนธรรม เป็นต้นและให้ข้อเสนอแนะว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรหลีกเลี่ยงงานการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่รวดเร็วเกินไป อย่างไรก็ตามเกษตรกรต้องการสารนิเทศที่ตรงความต้องการและใช้ประโยชน์ได้

2. การรับสารนิเทศทางการเกษตรมีงานวิจัย 6 เรื่อง ดังนี้

2.1 ปัจจัยสำคัญในการยอมรับสารนิเทศมีงานวิจัย 4 เรื่องคือ

งานวิจัยของ Raghubar Singh (1967) ศึกษาถึงการยอมรับวิทยุในโครงข่ายของเกษตรกร ในรัฐอุตตรประเทศ อินเดีย พบว่า ตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการยอมรับวิทยุในโครงข่าย คือ รายได้ ขนาดของที่ดินฐานะทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมในสังคม ส่วนปัจจัยด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องคือการเดินทางเข้าเมือง การสื่อสารระหว่างบุคคล การเปิดรับสื่อต่าง ๆ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับการยอมรับทั้งสิ้น

Warawit (1967) ได้ศึกษาถึงการยอมรับวิทยุทางการเกษตรแผนใหม่ของชาวสวนยางกลุ่มมาเลเซีย พบว่า เกษตรกรที่ยอมรับสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ จะเป็นพวกที่มีอายุน้อย มีการศึกษาดี มีรายได้สูง มีบุตรศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมและเป็นสมาชิกระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น

Fliegal และคนอื่น ๆ (1969) ได้ศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตร ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของประเทศอินเดีย โดยวัดจากความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการพัฒนาชุมชน พวกเขาพบว่าปัจจัยสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรได้แก่ การติดต่อผู้นำการเปลี่ยนแปลง การติดต่อสื่อสาร การเปิดรับสื่อมวลชนบ่อยครั้ง และคุณลักษณะของการเป็นผู้นำ เช่น ชนชั้น วรรณะ และอายุ

Longo (1990) วิจัยเรื่อง ช่องทางการถ่ายทอดสารนิเทศผ่านสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล ที่มีอิทธิพลต่อเกษตรกรในการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร โดยส่งแบบสัมภาษณ์แก่เกษตรกร จำนวน 384 คน ในประเทศบราซิล การวิจัยจัดแบ่งกลุ่มผู้รับนวัตกรรมออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มเพาะปลูกพืช กลุ่มเลี้ยงสัตว์ และกลุ่มทั้ง

เพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และแบ่งการใช้สื่อออกเป็น 10 ชนิด ได้แก่ (1) สื่อสิ่งพิมพ์ (2) การพูดคุย (3) เห็นการใช้นวัตกรรมจากเพื่อนและเพื่อนบ้าน (4) การติดต่อกับพนักงานขาย (5) สมาชิกภายในครอบครัว (6) ตัวเอง (7) การติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ (8) การเข้ารับการฝึกอบรม (9) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร (10) และแหล่งอื่น ๆ ผลปรากฏว่าสื่อสิ่งพิมพ์เป็นช่องทางแรกของการถ่ายทอดสารนิเทศที่สำคัญในการกระตุ้นให้ยอมรับนวัตกรรมของเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ และกลุ่มทั้งเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ สำหรับกลุ่มเกษตรกรเพาะปลูกพืชใช้การติดต่อกันระหว่างบุคคล โดยเฉพาะการเห็นการใช้นวัตกรรมจากเพื่อนและเพื่อนบ้านมากกว่า

2.2 วิธีการรับสารนิเทศ ผลงานวิจัยที่ปรากฏว่าเกษตรกรรับสารนิเทศจากบุคคลมี 2 เรื่องคือ

Roger และ Meynen (1969) วิจัยถึงสัมฤทธิ์ผลในการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ ในประเทศโคลัมเบียค้นพบว่าในการเผยแพร่ นั้น สื่อบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม เช่นเดียวกับ Castillo (1977) ได้สรุปผลงานของผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการติดต่อสื่อสาร และแหล่งความรู้ทางการเกษตรที่เกษตรกรได้รับว่า แหล่งข่าวที่เป็นตัวบุคคลสำคัญที่สุด ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เพื่อนบ้าน และญาติ นอกจากนี้เขายังพบว่า เกษตรกรที่ไม่ได้รับการส่งเสริมโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ส่วนใหญ่จะได้รับข่าวสารจากวิทยุมากที่สุด และเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรมากกว่าเอกสารหรือหนังสือพิมพ์

จากงานวิจัยต่าง ๆ ดังกล่าวสรุปได้ว่า เกษตรกรมีวัตถุประสงค์ในการรับสารนิเทศทางการเกษตรคือ ต้องการนำความรู้มาปรับปรุงเทคนิคการผลิต มีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อนำมาเผยแพร่ต่อไป และทราบการแก้ปัญหาที่ถูกหลักวิชาการในการเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตรของไทย พบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมใช้วิธีการส่งเสริมทางการเกษตร 2 วิธีขึ้นไปร่วมกัน โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีเยี่ยมเยียนเกษตรกรที่บ้านและไร่นา สำหรับต่างประเทศอยู่ในรูปแบบจดหมายข่าว การประชุม การเยี่ยมชม และสอบถามทางโทรศัพท์ ผลของการใช้สื่ออยู่กับความเฉพาะของกลุ่ม เช่น กลุ่มพืชไร่ กลุ่มยาสูบ กลุ่มวัวนม เป็นต้น การรับสารนิเทศทางการเกษตรโดยวิธีเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยังมีใช้กันน้อย เกษตรกรรับสารนิเทศ

ทางการเกษตรจากสื่อวิทยุ และสื่อบุคคลมากที่สุด เช่นเดียวกับต่างประเทศ โดยเฉพาะ
กลุ่มเกษตรกรเพาะปลูกพืช ใช้การติดต่อระหว่างบุคคลมาก โดยการใช้วงกลมจาก
เพื่อนและเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ คือ อายุ
รายได้ การศึกษา และการมีส่วนร่วมในสังคม

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย